

CONVERTIBILITATEA ȚĂRILOR EUROPEI CENTRALE ȘI ORIENTALE ÎN CONFRUNTAREA CU FAPTELE ^{x)}

Henri Bourguinat

Director

Laboratorul de Analiză și

Cercetare Economică

Universitatea din Bordeaux I

O necesitate confirmată dincolo de opoziția terapie de șoc - graduală

"Convertibilitate": cuvântul el însuși nu este neutru.

Pentru țările Europei Orientale care se confruntă cu încercările dure ale tranzitiei el păstrează o coloratură, într-o oarecare măsură, încă mitică. Nu este el oare, în același timp, dublul simbol al rupturii cu un trecut strict reglementat bilateral și închis și al unui viitor de integrare într-un sistem de plăti multilaterale și deschise? De altfel, chiar în perioada existenței CAER, convertibilitatea - procesul de pregătire a convertibilității nu s-a prefigurat oare, încă din 1971 - apărea deja ca un fel de "vârstă de aur" adesea promisă, dar nu mai puțin frecvent amânată la calendele grecești ¹⁾.

Era absolut normal ca instaurarea convertibilității să îmbrace o importanță strategică în toate programele de integrare.

Convertibilitatea este într-adevăr cheia trecerii de la monedele naționale la piața devizelor, și chiar prin aceasta, ea apare susceptibilă de a deschide multiple porți, atât în ce privește reglementarea schimburilor, cât și investiția străină directă, fără a vorbi de condițiile interne ale echilibrului macroeconomic și ale finanțării externe.

Totuși, oricare ar fi atracția mecanismului, la capătul primilor ani de experiență a transformării, aproape peste tot (cu excepția poate a Poloniei și Republicii Cehe) procesul de instaurare a

convertibilității se dovedește mult mai dificil decât se prevăzuse.

Fără a vorbi de Germania de Est, victimă a schimbului 1/1 sau de Rusia, înglodată în angoasele hiperinflației, chiar în momentul în care instaurează (1 august 1992) convertibilitatea, întârzierile și dificultățile abundă. România, care, după tentativa sa meritorie de unificare a cursurilor de schimb din noiembrie 1991, a trebuit, în continuare să accepte revenirea, cel puțin provizorie, la convertibilitatea internă - instituirea obligației întreprinderilor de a-și ceda activele în devize statului - cunoaște ceva din toate acestea. Inconvenientul convertibilității pare să fi fost necesitatea unor devalorizări în cascădă și un curs flotant al leului care cauță continuu să acoperă ecartul față de piața paralelă, ceea ce efectiv îl antrenează la niveluri tot mai joase (430 lei pentru un dolar în 1992, mai mult de 600 lei în mai 1993). Se înțelege că, tot mai mult, se fac auzite voci, pentru a justifica întârzierile, chiar suspendările provizorii ale procesului de acces la convertibilitate, în numele unor decalaje excesive ale nivelurilor de productivitate, ale sistemelor de prețuri încă foarte deformate, chiar al participării unei convertibilități prea precoce la dezechilibrele macroeconomice interne (efect de blocaj al ofertei interne atunci când supradepreciera cursului de schimb

^{x)} Comunicare prezentată la simpozionul științific franco-român (București, 5-7 mai 1993),
Traducere: Livia Chisăgiu, cercetător științific principal III, I.E.N.

coincide cu o politică monetară strânsă). Nu este vorba de extrema "specificitate" a situației socio-economice a țărilor luate în considerare care nu poate fi evocată, îndeosebi diferențele de mentalitate și povara unui trecut, încă foarte impregnat de un egalitarism de fațadă și de o voință de a se diferenția de mecanismele economice ale economiei de piață. În numele tuturor acestor factori, s-ar putea impune ici, colo, progresiv, fie o anumită descurajare din cauza regulilor dure ale economiei de piață, în ce privește moneda exterñă, fie cel puñin ideea unei extreme prudente, în abordarea convertibilităñii. Aceasta, în cel mai fericit caz ar fi concepută ca un proces ce ar urma să fie implementat, dar cu mare prudentă și pe o perioadă care s-ar întinde pe mai mulți ani (până la 10 ani).

Pentru a justifica o asemenea analiză se invocă nu numai elementele de mai sus, ci și faptul că țările europene, după al doilea război mondial nu au revenit nici ele la convertibilitate decât în 1958 sau încă, faptul că noile țări industriale (Coreea, Taiwan, etc.) nu au accedat la convertibilitate, decât în etape și cu mare prudentă²⁾.

În realitate, teza pe care noi am vrea să o susținem aici este sensibil diferită. Într-adevăr, dacă trecerea la convertibilitate trebuie să se situeze dincolo de clivajul tot mai puñin credibil, terapie de soc - gradualism (terapie graduală) e recomandabil totuñi să arătăm, că nu am putea amâna prea mult punerea sa în aplicare fără a periclită în întregime procesul de tranziñie.

Într-adevăr, unul din învăñamintele rezultate din experienñă țărilor Europei Centrale și Orientale (PECO), angajate în tatonarea transformării politicii lor economice este existenñă unui prag, dincoace de care reformele întreprinse nu pot avea efectul destabilizator așteptat.

Dincolo de a ști dacă accesul la convertibilitate trebuie să fie precoce sau întârziat este important să remarcăm, că ea reprezintă unul din ingredientele indispensabile masei critice necesare

pentru ruptura cu reglementarea anterioară, administrată de la centru. Din punct de vedere tehnic, prea este situată la juncþiunea strategică a spaþiului economic intern și a pieþei internaþionale, pentru a putea fi prea multă vreme eludată.

Concepþută ca o măsură izolată este probabil că s-ar dovedi concomitent, imposibil de realizat și inoperantă.

Integrarea pachetului minim de reforme indispensabile pentru a crea șocul necesar unei reale transformări apare, în mod contrar, ca o necesitate.

De asemenea trebuie mai întâi să ne punem de acord asupra conþinutului reformei și să arătăm (prima parte) că nu s-ar putea pune problema de a alege un anume criteriu de convertibilitate, fără a ține cont de condiþiile iniþiale. E recomandabil, în continuare, susþinerea acestei idei a unei convertibilităñi indispensabile eficacităñii unui program de transformare, prin observarea rezultatelor sensibil diferite, obþinute până acum de către diferite țări (a doua parte). În sfîrþit, rămâne de stabilit, din punct de vedere analitic de ce convertibilitatea este indispensabilă efectului de șoc al unui program integrat al tranziñiei (a treia parte).

1. Alegerea unui perimetru de convertibilitate realist

Recomandarea trecerii la convertibilitate pe cât este de repede posibil, pentru țărilor din Europa Centrală și Orientală (PECO) nu înseamnă că li se propune de a merge direct la o situaþie de convertibilitate nelimitată care presupune că toþi agenþii - rezidenþi ca și nerezidenþi - pot obþine conversia nelimitată a monedei lor în devize, la un curs fix, care să le permită derularea tuturor tranzacþiilor cu străinătatea, indiferent de natura lor.

De fapt, să ne amintim - pe scurt - că alături de această deplină convertibilitate există trei niveluri de convertibilitate care

permite țărilor luate în considerare, să-și delimitizeze o poziție mai precisă față de exigența precedentă care ar trebui doar să le încununeze.

1.1. Convertibilitatea limitată la tranzacții curente

În acest caz, obiectivul este de a permite schimbul liber al monedei naționale pentru reglarea operațiunilor curente (mărfuri și servicii, transferuri de venituri din capital). Acșt perimetru este deci sensibil mai redus decât precedentul pentru că permite excluderea reglării operațiunilor de capital.

Totuși, acest nivel de convertibilitate este deosebit de important pentru acele țări care n-au părăsit încă un sistem în care administrarea centralizată a schimburilor comerciale nu este complet abolită, dimpotrivă. El permite deja - și acest lucru este capital - introducerea foarte rapidă a referinței la prețul pieței internaționale și abordarea stăpânirii unei economii interne, adesea încă inhibată, prin controlul minutios al statului.

Este de notat că acest tip de convertibilitate nu reclamă o liberalizare totală a schimburilor. Ea este îndeosebi întru-totul compatibilă cu o protecție tarifară (exemplu polonez) care permite, eventual, evitarea incidentei sale prea directe asupra activităților locale, din partea concurenței externe.

Totuși, ea are incontestabil meritul de a obliga la relaxarea - chiar suprimarea rapidă - a regimului licențelor de import care se conjugă atât de bine cu un comerț exterior administrat și care generează atâtea intermedieri (rigiditatea surselor de aprovizionare, fraude și concepții, etc.).

1.2. Convertibilitatea operațiunilor de capital

În teorie, posibilitatea de schimbare a monedei naționale în devize, pentru ca convertibilitatea să fie totală ar trebui să fie

organizată și pentru operațiunile de capital. Avantajul ar consta în a permite țărilor din Europa Orientală de a obține - în măsura în care rata inflației interne și cursul de schimb sunt considerate ca trebuind să se stabilizeze - o parte crescândă a venitului mondial.

Ea ar constitui îndeosebi o incitare, nu neglijabilă, pentru investițiile directe străine care ar vedea în aceasta o garanție a repatrierii libere a profiturilor lor. Rezidenții, ei însăși ar putea fi interesați în a-și diversifica activele și a accede la piețele financiare străine. În realitate, oricare ar fi aceste avantaje potențiale putem gândi că extinderea convertibilității la operațiuni de capital ar trebui să fie, într-o oarecare măsură, decalată în timp, față de precedenta. În întreaga perioadă în care politica monetară internă și schimbul ar fi lipsite de prea multă credibilitate ar risca să introducă o instabilitate și o sensibilitate deosebită pentru speculația financiară.

Ea ar obliga de asemenea, autoritățile monetare să acorde un spațiu poate prea întins unor obiective externe, în definirea politiciei lor monetare (fixarea ratelor dobânzii).

Chiar dacă dezideratul stabilirii unei convertibilități mai întâi limitate la operațiuni curente și excluzând fluxurile de capital nu este absolvit de serioase probleme (posibilitatea pentru exportatorii și importatorii de a jongla cu devansările și întâzierile), calea cea înteleaptă pare să fie aceea în sensul unei disocieri în timp, a acestor etape.

1.3. Convertibilitatea internă

Ar trebui să restrângem oare încă, într-un grad sporit, câmpul unei convertibilități limitate la operațiuni curente, excluzând dreptul pentru rezidenți de a obține și deține active exprimate în devize, bilete de bancă, depozite bancare destinate consimului?

Se știe că se poate concepe limitarea convertibilității interne, fără a interzice, simultan, acelorași rezidenți de a-și regla afacerile în devize cu străinătatea.

Totuși nu trebuie să ignorăm preferința țărilor cu inflație puternică, rezultând din liberalizarea prețurilor, pentru deținerea de active în devize, pentru simplul fapt că văd în aceasta un mijloc de a se proteja contra inflației chiar de a accede mai ușor la anumite circuite de aprovizionare.

Totuși pare destul de oportun - îndeosebi pentru a evita o dolarizare amplă a acestor economii - limitarea convertibilității interne. Astfel, Polonia a autorizat particularii să dețină active în devize, în timp ce întreprinderile trebuiau să le cedeze, în întregime. Invers, România a părut să opteze mai întâi pentru convertibilitatea internă (noiembrie 1991) dar în lipsă de lichidități pentru finanțarea importurilor sale de energie a fost, în consecință, constrânsă să impună întreprinderilor (inclusiv cu capital străin sau mixt), deținătoare ale unui cont în devize, să le schimbe la Banca Centrală: dacă conturile în devize pentru rezidenți sunt acceptate³⁾ de către bănci, birourile de schimb nu pot vinde devize decât până la nivelul de 100.000 lei pe an și pe persoană pentru scopuri turistice (fiecare cumpărare trebuie să fie înscrisă în pașaportul celui interesat).

În definitiv se pare că anumite restricții pentru convertibilitate internă pot fi găndite, cel puțin provizoriu, fără a compromite prea mult ceea ce este esențial în mecanismul convertibilității care se concepe înainte de toate, pentru operațiunile curente angajate cu exteriorul. Totuși, orice obligație de cedare impusă de nivelare (egalizare) - s-a spus, în Franța - în anumite perioade de strict control al schimburilor, precum după 1968 - impusă întreprinderilor sau băncilor - apare în acest caz ca foarte neîncitantă. Ea încurajează investitorii străini și chiar pentru societățile pur naționale riscă să încurajeze proceduri "oblice", precum supra sau

subfacturările care permit constituirea întâmplătoare de rezerve în monedă forte, în străinătate. Limitările cu referire la particulari, deși nu lipsite de inconveniente psihologice (pot accentua neîncrederea în moneda națională) par susceptibile de a fi mai bine tolerate; de asemenea trebuie ca ecartul între cursul pieței paralele și al pieței de schimb controlate de către Banca Centrală să nu fie prea mare și deci, ca cursul de schimb să fie realist. Pentru unii ca și pentru alții, pe măsură ce sectorul bancar va fi raționalizat și piața cursurilor de schimb, ea însăși va fi "bancarizată" am putea gândi înlocuirea restricțiilor convertibilității interne printr-o reglementare a situației de devize la nivelul băncii (propoziția active/pasive în devize, blocate la o dată de referință; obligația de cedare a Băncii Centrale, etc....). Un întreg domeniu de gestiune indirectă a pieței cursurilor de schimb ar fi atunci de gândit, implementând această politică prin sectorul bancar, în măsura în care acesta ar canaliza ansamblul operațiunilor de schimb.

Există deci, pe total, mai multe modalități de a adapta perimetruul convertibilității, diferențelor situații naționale și, cât de strategică ar fi această trecere nu presupune dezideratul renunțării dintr-o dată, la orice mijloc de control al interfeței piață monetară națională - piață internațională a devizelor.

2. Evidențierea relației între convertibilitate și performanțele economice

Totuși, după entuziasmul primelor luni de abandon al logicii centralizate, timp în care convertibilitatea era prezentată drept condiție sine qua non a tranzacției, uneori se fac auzite astăzi voici pentru a sugera că convertibilitatea pare să fie în anumite cazuri prematură (Mc Kinnon, 1991 pentru RDG și URSS), că antreneară costuri, îndosebi în ce privește oferta, prin creșterea costu-

rilor de producție ("Supply - Side" Shock, Calvo și Coricelli, 1992)⁵⁾ și că trece adesea printr-o supradepreciere a schimbului care a contribuit poate, ea însăși, la hiperinflație și dezechilibre macroeconomice. (J.Ch. Asselain, 1992; pentru Polonia⁶⁾).

Forma cea mai edulcorată a acestei poziții constă în inventarierea condițiilor de succes și prezentarea lor ca tot atâtea situații prealabile. Pentru a fi considerată că mai convingătoare, această abordare trebuie să fie confruntată cu rezultatele diferitelor experiențe și îndeosebi cu o comparație, între cazul de convertibilitate "precoce" și convertibilitate "întârziată".

2.1. Patru condiții de eficacitate nu trebuie transformate în condiții prealabile

A devenit o obișnuință în a considera că convertibilitatea presupune existența patru condiții prealabile:

- a) un curs de schimb credibil
- b) rezerve de schimb suficiente
- c) politici macroeconomice de validare
- d) capacitate de răspuns la semnalele pieței

a) Problema credibilității cursului de schimb

Se consideră⁶⁾ că în situația unui curs "realist": aproape de cursul de echilibru - operația de revenire la convertibilitate se va impune greu. Întradevăr, un curs de schimb care ar rămâne manifest supraevaluat ar antrena rapid probleme privind rezervele și s-ar stabiliza cu greu. Cum acest curs ar avea tendința să se constituie de asemenea într-o suprasarcină asupra importurilor, opțiunea între abandonarea convertibilității și o politică puternică de presiune asupra cererii nu ar întârzia să se impună (Williamson, 1991). Învers, o subevaluare excesivă ar risca să creeze penurii și să întărească tendința spre hiperinflație. Se insistă, în plus

asupra avantajului pe care l-ar constitui un curs de schimb "realist" și "credibil" ca punct de ancorare nominal (teoretic) pentru a favoriza o politică de stabilizare a prețurilor, atât de necesară în momentul liberalizării lor și al diminuării (suprimării) subvențiilor.

Cât de evidentă ar fi, această primă condiție este lipsită totuși de un criteriu operațional veritabil. Toată problema este de a determina cursul "cel bun" de schimb, corespunzând echilibrului. Referința la P.P.A. nu furnizează, se știe decât un ghid imperfect. În plus, cursul curent - acest aspect este esențial - trebuie să fie totdeauna considerat ca având o valoare predictivă care integrează încă de astăzi, anticipările evoluțiilor viitoare. Cu acest titlu depreciările acceptate vor trebui să fie estimate ca fiind destul de "lungi" și nu va trebui să ne temem, obligatoriu, de a consacra o anumită doză de supradepreciere pentru a ne rezerva o marjă care să ne permită:

j) să integrăm creșterile de prețuri inevitabile, ulterioare, pe o perioadă medie;

jj) să nu ne "rupem" prea tare de cursurile piețelor paralele, adesea mai "realiste", ceea ce nu prea vor să recunoască autoritățile, invocând caracterul lor foarte segmentat.

b) Rezerve de schimb suficiente

Pentru a stabiliza cursul de schimb la nivelul necesar, autoritățile vor trebui să dețină rezerve de schimb semnificative (sau să fie susceptibile de a mobiliza alte surse de lichiditate în monedă forte, îndeosebi prin împrumut sau ajutor extern). Lucrurile vor sta cu atât mai mult așa, cu cât regimul de schimb reținut va fi acela al unui curs unificat și fix. Totuși, chiar dacă reținem posibilități de glisare (Crawling Pegs precum în Polonia, după octombrie 1991) sau de flotare (România, începând cu decembrie 1991) va fi necesar să avem o masă (monetară) minimă de manevră pen-

tru a alimenta un Fond de stabilizare a schimburilor, susceptibile de a finanța intervenții care să permită frânarea deprecirilor judecate ca prea rapide. Se știe că în România, de exemplu, rezervele de schimb în devize, estimate la numai 150-300 milioane dolari în decembrie 1991, exact după convertibilitatea leului decretată în noiembrie al aceluiași an, au fost în centrul disputei privind "nivelarea" devizelor, operată de către Banca Centrală, plecând de la conturile rezidenților și de la acceptarea unei flotări reale (de facto) a leului. Faptul de a nu fi putut negocia instaurarea unui Fond de Stabilizare pe care țările occidentale l-ar fi putut alimenta, precum în cazul polonez - și în aceeași măsură, nevărsarea ajutorului promis de către Grupul celor 24 - au cîntărit greu în balanță, în această privință.

Se dovedește totuși și aici că orice criză a unui curs de schimb fix și prea îndepărtat de un echilibru dinamic care să integreze ajustările ulterioare ar fi contra productivă, chiar având rezerve mari din plecare.

c) Condiții macroeconomice de validare

Prin raportare la experiența de instaurare a unei convertibilități limitate la operațiuni curente, încă mai mult decât la nivelurile precedente e recomandabil să acordăm atenție, politicilor economice practice. Acestea riscă într-adevăr, dacă nu sunt destul de stricte să invalideze efectele așteptate de la o convertibilitate. Este vorba mai întâi de politica financiară (control progresiv al deficitelor bugetare dar și implementarea unei veritabile politici fiscale) dar deopotrivă și de politica monetară.

Aici este îndeosebi important să absorbi orice surplus monetar "Overhang" excesiv. Fără îndoială, în cele mai multe cazuri, din cauza inflației excese de lichiditate vor fi destul de repede epuizate de către inflație (Polonia). Totuși putem să ne întrebăm dacă reformele monetare inițiale, bine articulate în ansamblu (URSS) nu ar fi putut fi găndite și dacă nu ar fi fost foarte utile,

reuşitei experienței convertibilității. Dacă s-ar dovedi că condițiile psiho-politice nu le-ar permite nu ar trebui să ezităm a miza, pe condițiile unor rate ale dobânzii real pozitive.

d) O capacitate de răspuns la semnalele pieței

Toate condițiile de mai sus depind, în realitate, de aptitudinea agenților, progresiv dobândită, de a răspunde incitațiilor pieței. Dezideratul de a avea o monedă convertibilă și simultan, faptul de a nu îi obliga pe producători și consumatori, pe căt de repede posibil, de a ține cont de prețurile care exprimă raritățile relative atât pe plan internațional cât și intern, ar însemna să se meargă către un eșec sigur. Acest lucru este valabil pentru schimburile externe care trebuie să fie "destabilizate" cu toată hotărârea dar și pentru investiții, consum, propensiunile economice fundamentale (muncă, consum, economisire). Aceasta conduce - vom reveni asupra acestui aspect - la necesitatea de a asocia convertibilitatea și privatizarea dar într-un plan mai general, de a întreprinde o reformă a metodelor de gestiune. Întreprinderi mult numeroase care ar continua să lucreze îndelungat, sub conducerea unui Centru care ar bravia semnalele pieței prin subvenții deghizate, privilegii fiscale, credite automate de la stat sau inter-întreprinderi, toate acestea ar continua, în mod inevitabil, să conducă aceste întreprinderi la a lucra cu o "constrângere financiară moale" (Kornai, 1979⁷).

Această stare de fapt și-ar pune amprenta, destul de repede, asupra sortii tentativei de instaurare a convertibilității.

Problema este că, cu enunțarea celor 4 serii de condiții precedente, dacă le-am trata cu toată seriozitatea, puține sună țările care ar fi trebuit - sau ar trebui - să se angajeze în aventura convertibilității, chiar limitate la operațiuni comerciale.

Aceasta rămâne totuși indispensabilă

pentru angajarea procesului transformării.
Să vedem deci ce ne spun rezultatele.

2.2. Interpretarea primelor rezultate comparative

Reformele regimurilor de schimb au debutat la începutul anilor 1990-1991. Ele au urmat forme foarte diverse: cursuri de schimb fixe (în Cehoslovacia și, inițial în Polonia), parități glisante (pre-anunțate) prin raportare la un coș de monede (în Polonia, începând din octombrie 1991), cursuri flotante (Bulgaria și din noiembrie 1991, în România), un sistem de dublă piață a schimbului (în România, inițial)⁸⁾. În Rusia, în pofida unificării cursului rublei de la 1 iulie 1992 și a declarației de deplină convertibilitate începând cu 1 august - mai mult de șase luni după liberalizarea prețurilor - convertibilitatea internă pare încă foarte formală (întreprinderile sunt obligate să revândă 50% din încasările lor din export la cursul oficial) și cursul oficial nu a incetat să se degradeze, în pofida - cel puțin la origine - a unor intervenții discrete din partea Băncii Centrale și a Vneshekonombank⁹⁾.

În plus, cronologia devalorizărilor - deprecierilor nu a fost omogenă: devaloriza-

rea zlotului la 1 ianuarie 1990, urmată de noi ajustări (în sensul scăderii) în mai 1991 și februarie 1992, tripla devalorizare a coroanei cehoslovace în 1990 (ianuarie, octombrie, decembrie), reajustarea forintului în ianuarie și decembrie 1991, a levi bulgare în februarie 1991, a leului românesc, în noiembrie 1990 și în aprilie 1991. Devalorizările succesive ale rublei din noiembrie până în iulie 1992, etc....

Cum în plus, gradele de unificare a cursurilor de schimb au variat pe țări (îndeosebi cu cursurile multiple ale rublei în Rusia și dubla piață a leului românesc) și nu este deloc ușoară stabilirea unor cursuri de schimb reale fiabile, ținând cont de cronologii diferite ale reformelor de prețuri și de puternice distorsiuni care limitează accesul la comparații, în termeni de PPA devine dificilă obținerea de informații comparative sigure.

Totuși trei tendințe par să se profileze:

2.2.1. O opoziție netă între monedele cu o depreciere relativ redusă și monedele puternice depreciate

Oprind comparația la 1992 (aprilie) și având ca bază de plecare 1985 sau 1988 rezultă (Asselain, 1993)¹⁰ că se conturează două grupe de țări.

Tabelul nr. 1

Deprecierea comparată a monedelor din Est (cursul oficial al dolarului în unități de monedă națională)

Țări	Cursul oficial al dolarului (în unități de monedă națională)			Rata de devalorizare (aprilie 1992) în % față de:	
	1985	1988	1992 aprilie	1985	1988
Polonia	148	503	13827	99,0	96,4
Ungaria	47,3	52,5	80,1	41,0	35,5
Cehoslovacia	16,0	14,3	29,1	45,0	50,9
România	15,7	14,4	206,0	92,4	93,0
URSS-Rusia	0,64	0,64	125,1 ^{x)}	99,5	99,5

^{x)} Iulie 1992

Sursa: Asselain, 1993

Date: I.F.S. (pentru primele 4 țări)

- pe o parte, țările a căror monedă a suferit o depreciere relativ moderată (Ungaria și Cehoslovacia)

- pe de altă parte, aceleia a căror monedă a fost puternic depreciată (Polonia, România, URSS-Rusia).

Cu siguranță, va putea să pară contestabilă luarea în considerare doar a cursului oficial și ar trebui poate, pentru cea mai mare parte a perioadei să ținem cont de cursurile pieței paralele (și de licitații). Totuși, putem admite - cel puțin pentru anii cei mai recenti 1991-1992 - că, cursurile oficiale au tins, chiar dacă cu întârziere și incomplet, spre convergență cu precedentele astfel încât sunt reprezentative, ca tendință.

În sfârșit, nu am putea uita că reacția fluxurilor comerciale este legată și de variabilele de politică macroeconomică generală (control al creșterilor salariale, politici bugetare, și monetare etc.) și de avansarea în ce privește privatizarea, care ea însăși comandă răspunsul la impulsurile pieței. În plus, consensul social este esențial (Polonia, Cehoslovacia).

În ce privește rezultatele, interpretarea evoluțiilor este evident specifică fiecărei țări, dar putem totuși să tragem de aici un al doilea învățământ.

2. 2.2. Deprecierile precoce și ample, adesea mai eficace din punct de vedere comercial

Utilizarea cursului de schimb fiind înainte de toate concepută în raport cu schimburile externe este normal să facem un prim bilanț - în mod obligatoriu parțial și provizoriu-luând în considerare reacțiile balanței comerciale, concomitente cu deprecierile (devalorizările) suferite de către aproape toate țările PECO.

Bineînțeles este recomandabil să nu stabilim o relație cauza-efect foarte strictă între acestea și evoluțiile fluxurilor comerciale. Este, spre exemplu, evident că factori precum prăbușirea CAER¹¹⁾ (sau dereglarea indușă în circuitele interne tradiționale) au jucat cel mai mare rol. De asemenea sunt luate în considerare elasticitățile ofertei de export, diferite, în funcție de structura exportului și importului.

Astfel, o țară care exportă în principal, bunuri primare sau intermediare va avea tendința să reacționeze mai puțin - celealte condiții neschimbate - decât o altă care vinde îndeosebi produse manufacturate mai elaborate.

Evoluția comerțului intern CAER și în afara CAER a țărilor din Europa Centrală și Orientală (milioane dolari)

	1989	1990	1991
Bulgaria			
Exporturi:			
În afara CAER	3,138	2,615	1,817
În CAER	7,953	5,843	2,070
Total	11,091	8,458	3,887
Importuri:			
În afara CAER	4,337	3,372	2,007
În CAER	9,104	4,554	1,845
Total	13,441	8,031	3,852
Balanță:			
În afara CAER	-1,199	-757	-190
În CAER	-1,151	1,289	225
Total	-2,350	427	35
Cehoslovacia			
Exporturi:			
În afara CAER	6,476	6,531	7,120
În CAER	7,735	5,207	3,080
Total	14,211	11,738	10,200
Importuri:			
În afara CAER	6,217	7,345	6,740
În CAER	7,848	5,892	4,160
Total	14,065	13,237	10,900
Balanță:			
În afara CAER	259	-814	380
În CAER	-113	-685	-1,080
Total	146	-1,499	-700
Ungaria			
Exporturi:			
În afara CAER	5,628	6,501	7,412
În CAER	4,045	3,049	1,749
Total	9,673	9,550	9,161

	1989	1990	1991
Importuri:			
În afara CAER	5,352	5,691	7,343
În CAER	3,512	2,930	2,681
Total	8,864	8,621	10,024
Balanță:			
În afara CAER	276	810	69
În CAER	533	119	-932
Total	809	929	-863
Polonia			
Exporturi:			
În afara CAER	7,575	11,257	11,146
În CAER	538	3,757	2,063
Total	8,113	15,014	13,209
Importuri:			
În afara CAER	7,335	8,839	10,677
În CAER	652	2,086	2,136
Total	7,987	10,925	12,813
Balanță:			
În afara CAER	240	2,418	469
În CAER	-114	1,671	-73
Total	126	4,089	396
România¹⁾			
Exporturi:			
În afara CAER	5,726	3,231	1,939
În CAER	4,761	2,539	921
Total	10,487	5,770	2,860
Importuri:			
În afara CAER	3,299	4,703	2,862
În CAER	5,138	4,411	1,322
Total	8,437	9,114	4,184
Balanță:			
În afara CAER	2,427	-1,472	-923
În CAER	-377	-1,872	-401
Total	2,050	-3,344	-1,324

Sursa: G. Calvo et alii (*I.M.F. occasional Paper, fevr. 1993*)

¹⁾ Date pentru 1991 sunt numai pentru ianuarie - septembrie

Nu este mai puțin limpeze, cum amintește Mc. Kinnon (1991) că "problema declinului industrial merge dincolo de o problemă de curs de schimb"¹²⁾. Dacă luăm în considerare (anexa I) numai cei doi ani 1990 și 1991 - și cantonându-ne tot numai asupra cursurilor oficiale - Bulgaria și România sunt cele care par să fi avut depreciările cele mai puternice. Ungaria manifestă totdeauna cea mai mare stabilitate, în timp ce Polonia apare, cel puțin până în al doilea semestru din 1991, încă foarte devalorizatoare. Cehoslovacia, după devalorizarea din 1990 ajunge să-și stabilizeze destul de bine cursul coroanei. (vezi tabel pag. următoare).

Acste rezerve fiind luate, se pare totuși că țările care s-au angajat cel mai devreme pe calea convertibilității și care au acceptat cursurile de depreciere cele mai puternice s-au situat pe o poziție mai avantajoasă. Se vede îndeosebi că țara care și-a dezvoltat cel mai bine exportul - îndeosebi în afara CAER - este Polonia. Dacă o comparăm cu o țară relativ apropiată, precum Cehoslovacia sesizăm că ea a reaționat sensibil mai bine. Exporturile ei în afara CAER au crescut în 1990 cu 50% și au rămas staționare în 1991, în posida cursului real al zlotului. În Cehoslovacia, creșterea exportului nu a fost decât de 9% în 1991. Cu siguranță putem (Calvo și alții, 1993)¹³⁾ invoca mai multe cauze în afara convertibilității, precum: a) influența descentralizării organizării comerțului exterior; aa) structura producției, cu importanța producției de armament în Cehoslovacia, mașini-unelte sau produse manufacturate cu grad relativ înalt de prelucrare care își găsesc mai greu piețe de desfacere în Vest; aaa) rolul creșterii prețurilor energiei. Orice ar fi nu ne putem împiedica să gândim, la faptul că Polonia s-a angajat cu un an mai devreme decât Cehoslovacia, în experiența convertibilității (începutul lui 1990 față de ianuarie 1991) și că a misat mai mult pe cartea supradeprecierii monedei sale, a jucat un anume rol.

Bulgaria care, spre deosebire de celelalte țări, a adoptat o politică de curs de

schimb flotant, dar a așteptat începutul lui 1991 pentru a lăsa leva să se ajusteze la baisse, nu a cunoscut același succes. Este adevarat că nereînnoirea mai multor contracte bilaterale cu URSS și dificultățile sale de a obține mijloace de finanțare s-au dovedit de asemenea, greu de depășit.

România, în ceea ce o privește ilustrază bine relația convertibilitate întârziată - contra performanță a comerțului exterior.

Se știe că mai întâi a ales un regim de dublă piață cu un curs de schimb oficial, la care să se recurgă pentru importurile de materii prime și alte produse de bază (și care să fie susținut prin cedarea a 50% din încasările de la export) și o piață interbancaร unde cursul se forma liber. Doar în noiembrie 1991 cele două sectoare au fost unificate, după ce cursul oficial a fost devalorizat în două etape. Bineînțeles și aici, contra performanță comerțului exterior românesc (îndeosebi scăderea dramatică a exportului în afara CAER) nu este desigur imputabilă, doar faptul că această țară a întârziat mai mult decât altele, unificarea cursului său de schimb. Hiperinflația internă, dificultatea de a menține nivelul exportului de produse petroliere, datorată problemelor de finanțare a importurilor de petrol brut, ca și problemele de ruptură a circuitelor financiare interne au jucat fără îndoială un rol important.

Totuși, unificării tardive a cursului de schimb și, din această cauză, întârzierii în angajarea pe calea convertibilității le-a revenit partea lor de responsabilitate. Doar Ungaria pare să facă excepție, întrucâtva, de la relația convertibilitate puternică depreciere-performanță comercială. În aprilie 1992, forintul păstrează aproximativ jumătate din valoarea sa din 1985, în raport cu dolarul și totuși, în 1990 și 1991 exporturile în afara CAER cresc cumulativ cu 40%.

De fapt, este bine să nu uităm că Ungaria s-a angajat înaintea altor țări, pe calea flexibilizării economiei (50% din prețurile

sale interne erau libere încă din 1988) și că, de asemenea a recurs de două ori la devalorizare pentru a menține convertibilitatea forintului, fără a vorbi de capacitatea sa de a mobiliza sursele de finanțare externă.

Pe total - și să o repetăm, fără să intervină nicăieri o imputare cauzală directă și cu atât mai puțin, exclusivă - se pare totuși că accesul precoce la convertibilitate, căruia i se adaugă uneori utilizarea unor deprecieri puternice (Polonia) au influențat mai degrabă favorabil, în sensul unei activări a comerțului exterior. O a treia remarcă, constatare, poate fi făcută chiar în ceea ce privește stadiul instituirii unui curs de schimb unificat.

2. 2.3. Inversarea secvenței reformei pieței cursurilor de schimb

De multe ori, pentru instaurarea convertibilității, țările din Europa Centrală și Orientală au optat pentru fixarea unui curs de schimb - fie unificat (Polonia, Cehoslovacia) fie dublu sau multiplu (România, Rusia) pentru ca apoi, creșterea prețurilor interne să ajute să se ajungă la acceptarea devalorizării în mai multe etape și, în final, la transformarea în curs flotant. Nu putem cita decât cazul Bulgariei care a ales, cel mai rapid, calea flotării doar cu o intervenție limitată din partea Băncii Centrale.

Se înțelege ușor avantajul în principiu al unui curs inițial fix. Este firesc să furnizăm punctul de ancorare nominal care teoretic trebuie să fie foarte util în momentul - îndeosebi când convertibilitatea, precum în Polonia coincide cronologic cu liberalizarea prețurilor - în care lupta împotriva inflației interne devine atât de importantă. Dacă cursul ales corespunde echilibrului și dacă este "credibil" se oferă ansamblului economiei un element ghid și un punct de ancorare nominal foarte util. Datorită lui, putem gândi că în comparație cu un curs de schimb subevaluat, se merge mecanic în sensul unei mari stabilități a prețurilor

interne, importurile fiind mai puțin costisitoare în monedă locală.

În sens invers, experiența pare să releve faptul că acest avantaj nu este valabil decât cu titlu provizoriu, în măsura în care, cel mai adesea, atracția pentru bunurile Vestului fiind aceea care este - și cum trebuie socotite și incidentele tehnice și psihologice ale reformei prețurilor - cursul fixat se dovedește cel mai adesea foarte rapid, insuficient devalorizat. Cum e recomandabil să ținem seama și de evoluția piețelor paralele, diverse țări sunt aproape totdeauna obligate să sancționeze fără întârziere acești factori, prin devalorizari în cascădă. Aceasta ne determină să ne întrebăm dacă nu ar trebui, mai degrabă să inversăm secvența: ar fi recomandabil poate să lăsăm mai întâi piața să detecteze paritățile adevărate, în primele luni de instaurare a convertibilității limitate și abia pe urmă să încercăm să stabilizăm cursul de schimb. Este foarte probabil că inițial ar interveni o anumită suprareacție, în sensul scăderii, dar această supradepreciere ar fi utilă pentru a compensa neajunsurile politicii monetare și bugetare care adesea, cu greu devin rapid operaționale. În plus, este primordial să nu uităm că cursul de schimb are un conținut anticipativ foarte important; odată această acceptare stabilită, acceptarea din plecare, a unei anumite subevaluații înseamnă a recunoaște că trebuie să ne asigurăm un fel de "rezervă de devalorizare", legată de tranzitia însăși și de inevitabilele sale căutări inițiale. Polonia a ales din plecare, un curs mai jos decât acela al pieței paralele (Kolodko, 1991)¹⁴⁾ și acest fapt nu pare străin de bunele rezultate ale comerțului său exterior în 1990.

Invers, Cehoslovacia reținea un curs inferior aceluia al pieței paralele dar, cum am remarcat și dezvoltă mai puțin exportul.

Vom susține, în sens invers, că opțiunea pentru o supradepreciere riscă să alimenteze inflația și chiar să o transforme în hiperinflație (anexa II). Să nu uităm totuși

că Polonia era pe punctul de a experimenta o situație de hiperinflație în 1989 - chiar înainte de trecerea la convertibilitate - și a reușit totuși să ajungă la o rată anuală (noiembrie 1991 - noiembrie 1992) de numai 48%, de creștere a prețurilor de consum. Cehoslovacia, este adevărat, înregistra pe de altă parte, o rată de numai 8,5% între septembrie 1991 și septembrie 1992. Cazul Rusiei și al hiperinflației sale recente sau al României (196,4% din august 1991 până în august 1992) relevă că, în realitate, și alți factori decât convertibilitatea sunt susceptibili de a alimenta spirala inflaționistă (începând cu dezorganizarea economiei interne)¹⁵⁾.

Rămâne, în sfârșit, argumentul activităților cu valoare adăugată negativă, avansat de R. Mc Kinnon.

Moștenirea a vechiului regim și legate de neajunsurile sale cele mai strigătoare (prețuri fixate de la centru, subvenții, piețe garantate, etc.), aceste activități sunt acelea a căror valoare adăugată este negativă la prețurile internaționale - prețul output-ului este, ținând cont de slaba sa calitate, inferior costurilor inputurilor - și unele și altele măsurate.

Protejând excesiv producțiile indigene, supradeprecierea ar întârziu dispariția lor. La drept vorbind, problema este aici atât de generală și are origini atât de profunde și structurale, încât nu pare să se rezolve-nici într-un sens, nici în altul - numai printr-un curs de schimb, oricare ar fi acesta.

Numeroase dintre aceste sectoare, îndeosebi atunci când ar lucra pentru piețele CAER nu ar subzista decât pe baza unei specializări, impuse cu strictețe. În realitate, substituirile cu importuri venite din Vest se vor impune, într-adevăr, în măsura în care consumatorii vor abandonă producțile indiferent de preț pentru rațiuni de calitate. Global, ținând cont în special, de "rezerve de devalorizare" pe care o impune tranzitia pare destul de justificată lăsarea în seama pieței, pe cât de repede este posibil, a griji de a detecta paritățile adevărate.

Procedarea doar într-o a doua etapă, la stabilizarea cursului de schimb, cîntărind bine totul, pare preferabilă. Notațiile precedente confirmă că este important să nu confundăm "condiții de eficacitate ale convertibilității" și condiții prealabile. Dacă țările care și-au asumat acest risc ar fi așteptat să aibă rezervele de schimb necesare (Cehoslovacia nu avea asemenea rezerve, decât pentru a acoperi o lună de importuri la sfîrșitul anului 1990). Este adevărat că putea conta pe un ajutor de la FMI și de la Banca Mondială sau încă, dacă și-ar fi subordonat tentativa lor, raționalizării economiei sau chiar numai controlului (tinerii în frâu a) deficitului bugetar este impede că nu ar fi putut izbuti... Aceasta ne conduce la încercarea de a poziționa mai bine convertibilitatea, în procesul tranziției.

3. Convertibilitatea și masa critică a interdependențelor strategice

Dacă este impede că perimetrul convertibilității trebuie să fie limitat (operațiuni curente) și chiar dacă putem accepta anumite restricții temporare ale convertibilității interne (de exemplu plafonând provizoriu, conturile în devize ale particularilor), experiența pare să arate că ea este cheia de boltă a procesului de tranziție. Totuși este esențial să înțelegem că lucrurile stau așa, nu în numele unei preferințe de principiu pentru terapia de soc în detrimentul gradualismului (al celei graduale), ci pentru că fără introducerea sa rapidă nu poate exista această "undă de soc" în formă destabilizatoare, fără de care tranziția nu ar avea loc¹⁷⁾.

3. 1. Dincolo de opoziția gradualism - terapie de soc

Introducerea rapidă a unificării cursurilor de schimb și simultan, oferirea posibilității agentilor economici de a converti

moneda națională în devize nu revine numai la a sacrifica în favoarea terapiei de soc, gradualismul care ar consta, la rîndul său, în a concepe accesul la convertibilitate ca incununarea unui îndelungat proces.

Nu este vorba doar de a preconiza ruptura și de a ignora eventualele costuri ale operației. Acestea există, au nume și sunt îndeosebi:

- efect de indexare a schimbului cu prețurile interne, în caz de supradepreciere și hiperinflație;
- efect de soc asupra ofertei dacă convertibilitatea antrenează creșteri de cost importante din cauza costului suplimentar impus importurilor (în special de bunuri intermediare);
- de deturare a anumitor bunuri către export, antrenând penurii interne;
- de epuizare rapidă a rezervelor de schimb în caz de susținere a cursurilor de schimb, de către banca centrală.

În sens invers, atantismul (amânarea) după cum bine am văzut, plecând de la exemplul Rusiei - și chiar acela al României - nu aduce nimic. A vrea, de exemplu, precum a procedat Moscova până în 1992, să menții cursuri de schimb multiple extrem de dispersate (de la 100 ruble pe dollar, încă în ianuarie 1992 -curs oficial-, până la 220 de ruble în cazul vânzării la licitație) nu poate decât să contribuie la menținerea unei structuri deformate a prețurilor și la dezorganizarea economiei. Cu siguranță, mulți alți factori de hiperinflație și de dereglerare a economiei (nesterilizarea încasărilor monetare suplimentare, deficite bugetare necontrolate, credit întreprinderi etc.) au putut juca un rol, în afara întârzierii trecerii la convertibilitate. Totuși, aceasta, instaurată formal abia în august 1992, putem găndi că va fi contribuit la a obliga, la mai multă coerentă. În România, condițiile foarte dificile post Ceaușescu au părut, cu siguranță, mai întâi că justifică nu doar întârzierea liberalizării prețurilor, dar și prefigurarea tardivă a

convertibilității (limitate). Formula pieței duble, menținută până în noiembrie 1991 nu a implicat surgeri semnificative să intervină între cele două compartimente. Fără indoială ar fi fost preferabil ca unificarea să intervină mai repede și să se scurteze perioada care a fost necesară pentru ca cursul oficial al leului să fie echivalent aceluia al pieței interbancale (în septembrie 1992, după câteva devalorizări, cele două cursuri convergeau, la nivelul de 430 lei, pentru un dolar). S-ar fi evitat astfel întârzierea începutului apropierei între structura prețurilor interne și aceea ale pieței internaționale. Nu este sigur că ar fi fost benefică acordarea de prioritate reformelor instituționale și proprietății, comparativ cu acelea ținând direct de esența mecanismelor de piață, precum liberalizarea prețurilor sau unificarea cursurilor de schimb.

Randamentul superior obținut de către țările care au știut să meargă mai repede spre convertibilitate (Polonia, Ungaria, Cehoslovacia) nu s-ar putea explica bineînțeles numai prin reforma regimului de schimb. Este evident că nivelurile mult mai favorabile de consens al populației, diferențele de potențial economic - chiar numai de resurse disponibile - rătăcirile mai mult sau mai puțin imputate perioadelor anterioare au avut, de asemenea, importanța lor. Totuși, ceea ce trebuie foarte bine subliniat este faptul că convertibilitatea (limitată) este un ingredient absolut indispensabil a ceea ce - mult mai mult decât alternativa terapiei de soc - gradualism - este decisiv: și anume, constituirea unei mase critice de reforme suficient de semnificative și interdependente pentru amorsarea reală a tranzitiei. Mai mult decât a ști dacă trebuie să acționăm, într-o manieră rapidă, chiar bruscă, pentru a înfrângă logica de economie administrativă (terapie de soc) sau, dimpotrivă să ne acordăm termenele de adaptare necesare și să ne ordonăm cu grijă scvența transformării

(gradualism), important este de a ne pune o altă întrebare: care este nucleul dur minimum de schimbări care, pentru că se vor genera reciproc, au cel mai bine capacitatea de a face ireversibilă abandonarea economiei centralizate și declanșarea unui fel de soc necesar instaurării economiei de piață.

3. 2. Nucleul dur al reformei

Mai degrabă decât a considera că vor fi necesare termene lungi și mai multe condiții prealabile pentru unificarea cursurilor de schimb și autorizarea conversiei monedei naționale, în devize străine, este mai bine să încercăm din start să definim blocul de schimbări care (J.Ch.Asselain, 1993)¹⁸⁾ prin strânsa lor interdependentă vor avea suficient impact asupra restului mecanismelor, pentru a destabiliza ansamblul și a-i reda flexibilitatea necesară creării pieței, plecând de la "unda de soc" necesară.

Din acest punct de vedere, privatizarea, reforma prețurilor și liberalizarea comerțului exterior par părți integrante ale nucleului dur al reformei, convertibilitatea (limitată), de asemenea nu poate fi eludată. Aceasta pentru două rațiuni.

i) Cursul de schimb, "preț între prețuri"

Cursul de schimb este înainte de orice, un preț absolut strategic: acela al monedei naționale în devize străine. Acestea fiind spuse, a vrea să rationalizezi structura prețurilor interne și să o faci compatibilă cu aceea a pieței internaționale fără a începe prin unificarea și liberalizarea cursului de schimb este un non sens. În această idee, accesul la convertibilitate (chiar limitată) ține de o reformă ordonată și scvențială și deci, - contrar aparențelor - revine la a adopta o atitudine atât gradualistă cât și de ruptură bruscă (terapie de soc). În realitate, cursul de schimb ca preț nu este orice

preț. El marchează performanțele economiei naționale și se situează la juncțiunea strategică dintre spațiul economic intern și piața internațională. De aceea, atâtă vreme cât nu este unificat și cât nu există liberă conversie monedă - devize străine (cel puțin pentru operațiunile curente) se pierd două avantaje esențiale. Mai întâi, acela al presunii concurenței străine care este indispensabilă, la începutul tranzitiei, pentru compensarea slabiei concurențe interne; apoi, incitarea directă necesară pentru a începe adaptarea structurii prețurilor naționale la aceea a pieței internaționale. Dacă nu există un preț al schimbului "adevărat" - și deci concurențial și unificat, - semnalele date de către piața internațională sunt bruiate și deformate. A întârzia să o recunoaștem ar însemna întârzierea unui impuls decisiv pentru rationalizarea structurii în ansamblu și blocarea mesajelor necesare alocării resurselor.

La limită (în ultimă instanță) ar fi mai bine să acceptăm, concomitent cu instituirea convertibilității, o protecție vamală semnificativă - dar și, pe cât este posibil, puțin discriminatorie - pentru prevenirea anumitor incidente asupra ocupării și pentru a frâna într-o oarecare măsură atracția ("apetitul") pentru bunuri occidentale, decât să întârziem prea mult în a ne priva de acest parametru strategic care este cursul de schimb liberalizat. Mai trebuie să fie precizat un al doilea aspect.

ii) Convertibilitatea ca substitut al liberalizărilor directe

Cu condiția combinării cu privatizarea comerțului exterior și cu riscul de a o limita un timp destul de îndelungat la operațiuni curente, avantajul intrinsec al convertibilității este acela că va conduce aproape inevitabil la liberalizarea schimburilor. Cum remarcă Williamson (1991)¹⁹, convertibilitatea nu este disociabilă de facilitatea de a importa liber. Încă din clipa

stabilirii ei, presiunea pentru suprimarea licențelor de import (și de export) trebuie neapărat să intervină. Or, aceste măsuri, sunt în centrul dispozitivului de conducere centralizată a comerțului exterior de către stat. Aceasta nu poate subzista durabil, dacă vrem să dăm șanse reale pieței.

În aceeași manieră, diferențele prime, incitații, rationalizări de orice fel vor deveni tot mai rapid desuete într-un mediu de convertibilitate. Investiția directă străină nu va fi nici ea cu adevărat încurajată, atâtă vreme cât nerezidenții nu vor putea fi siguri de convertirea câștigurilor lor în devize forte.

Dacă vrem ca prețurile să indice tot mai lărge raritățile relative și randamentele (costurile) marginale alternative ale diferențelor activități indigene va trebui să începem prin a avea un preț al monedei, el însuși realist în raport cu alte monede. În aceste condiții întrevedem greu cum s-ar putea determina aceasta dacă oferta și cererea de devize nu se pot manifesta liber.

Importantă pentru angajarea procesului de transformare este selecționarea micului grup de pârghi care, prin contagiu și pentru că se vor sprijini (potențial reciproc) vor fi capabile să creeze faimoasa "undă de soc", necesară transformării.

Din acest punct de vedere, reforma prețurilor și convertibilitatea (limitată), abolirea monopolului comerțului exterior și autonomia de funcționare dată întreprinderilor în raporturile externe (așteptând privatizarea lor care obligatoriu va cere timp, ceea ce nu este o rațiune pentru a nu o întreprinde) par să constituie un prim bloc indisociabil. Cu siguranță, aceasta trebuie să se sprijine pe un mediu reinnoit al politicilor macroeconomice (control al deficitelor bugetare, stăpânirea blocajului finanțier, supracontrol al lichidităților, etc.). Dar, completându-l eventual printr-o redefinire a tarifelor vamale (o protecție pe cât posibil generală pentru a nu perturba structura prețurilor relative) trebuie să ajungem la

constituirea unui prim ansamblu coerent, plecând de la ceea ce constituie esențial în tatonarea de bază a pieței: sistemul prețurilor, dar fără a-l uita pe acela, specific, al monedei naționale în raporturile externe. Acesta din urmă este mult prea important, pentru că realocările interne de factori să nu se facă intersectându-se considerabil cu structura prețurilor externe.

În acest sens, teoria "maselor critice a interdependențelor" orientează către o strategie polarizată (F.Perroux) dar simultan și echilibrată (Rosenstein - Rodan) cum cum se întâmplă în materie de teorie a creșterii.

Abordarea trebuie să consteă în selecționarea pârghiilor cele mai capabile de a asigura ruptura (efekte induse) dar, în același timp, a celor care, creând externalități sunt cele mai capabile de a se potența reciproc, întrucât sunt strâns asociate.

* * *

Ca concluzie (provizorie) ne permitem să privilegiem trei idei:

- Convertibilitatea nu este cu siguranță totul în procesul transformării; angajată în țările Europei Centrale și Orientale ea nu ar putea conduce la bune rezultate în absența unei valități prin numeroase alte reforme care, toate implică o adeziune puternică a populației.

- Totuși, succesele țărilor care s-au angajat primele și per a contrario, dificultățile acelora care au întârziat să o facă, în numele unor condiții prealabile definite cu prea multă prudență sau din cauza diverselor penurii reale conduc la considerația că această reformă nu trebuie să fie prea înde lungă vreme întârziată.

- Justificarea unei convertibilități limitate - și deci definită într-un perimetr, mai întâi redus la operații curente - este de a fi chiar în centrul nucleului dur al reformelor celor mai interdependente, a căror masă critică este necesară angajării transformării.

În aceste condiții instituirea sa se situează (de departe) dincolo de falsa dilemă terapie de soc - gradualism.

Bordeaux, aprilie 1993

1. H.Bourguinat și S.Raczovki, ed. (1976). "Criza de plată internațională și țările din Est", Bruxelles - Bruxelles.

2. În sens invers, trebuie să reamintim că Franța în perioada imediat de după război a avut de suferit că nu a acceptat să-și devalorizeze suficient moneda (opozitia Pleven - Mendes France).

3. După M.Iărescu, operațiile în devize trebuie să răspundă la patru principii fundamentale:

- platile se fac în lei pe teritoriul românesc;

- conturile în devize trebuie să fie deschise în bănci românești sau filialele unor bănci străine agreate;

- vânzarea și cumpărarea de devize se efectuează prin intermediul pieței, supusă reglementărilor B.N.R.;

- în sfârșit, societățile pot utiliza fără restricție operațiile lor în devize numai pentru operațiuni de cont curent (Le Fil franco-roumain - 2 aprilie 1991).

4. G.Calvo și J.Frenkel "From Centrally Planned to Market Economy": The Road from CPE to PCR. Staff Papers - IMF vol 38 (iunie 1991) pag. 268-99.

5. J.Ch. Asselain, "Tranzitie și deschidere: incertitudinile fixării cursului de schimb" Universitatea de vară, Pau, septembrie 1992.

6. J. Greene și I. Isard, "Currency Convertibility and the Transformation of Centrally Planned Economics", Institute for International Economics - Washington, 1991.

7. Cité par J. Greene et P. Isard, "Currency Convertibility and the transformation of Centrally Planned Economics", op. cit. p. 12.

8. Pentru o analiză recentă, vezi G.Calvo, M.Kuman, E.Borensztein și P.Masson. "Financial Reforms and Exchange Arrangements in Eastern Europe". IMF Occasional Paper, 102 Washington, februarie 1993.

9. N.Ricoeur, Falsul slogan al convertibilității nobile "Le Monde", 28 iulie 1992.

10. J.Ch. Asselain (1992), "Tranzitie și Deschidere: incertitudinile fixării cursului de schimb", op. pre - citată.

Transformarea și deschiderea economiilor est europene: miza fixării cursului de schimb - L.A.R.E. (în curs de apariție).

11. Îndeosebi cu repercusiunile sale asupra prețurilor și circuitelor de aprovizionare ale produselor energetice.

12. R.Mc.Kinon (1991) "Liberalizing Foreign Trade in Eastern Europe" în Williamson Currency Convertibility in Eastern Europe, op. pre-citată.

13. Calvo și alții: "Financial Reforms and Exchange Arrangements in Eastern Europe", op. pre-citată, p. 49.

14. G.Kolodko (1991), "Inflation Stabilization in Poland. A year after" - Revista de Politica Economică, vol. 81 (iunie 1991).

15. E.Lhomel "Situată economică a

României în 1991-1992. Curierul țărilor din Est", octombrie 1992.

16. Măsura acestui tip de activități pare într-adevăr extrem de dificilă. Chiar ținând cont de baze de calcul diferite, rezultatele obținute ar tinde în special să dea de gândit că aceste activități ar reprezenta în 1988, o parte net mai importantă în Ungaria (aprox. un sfert).

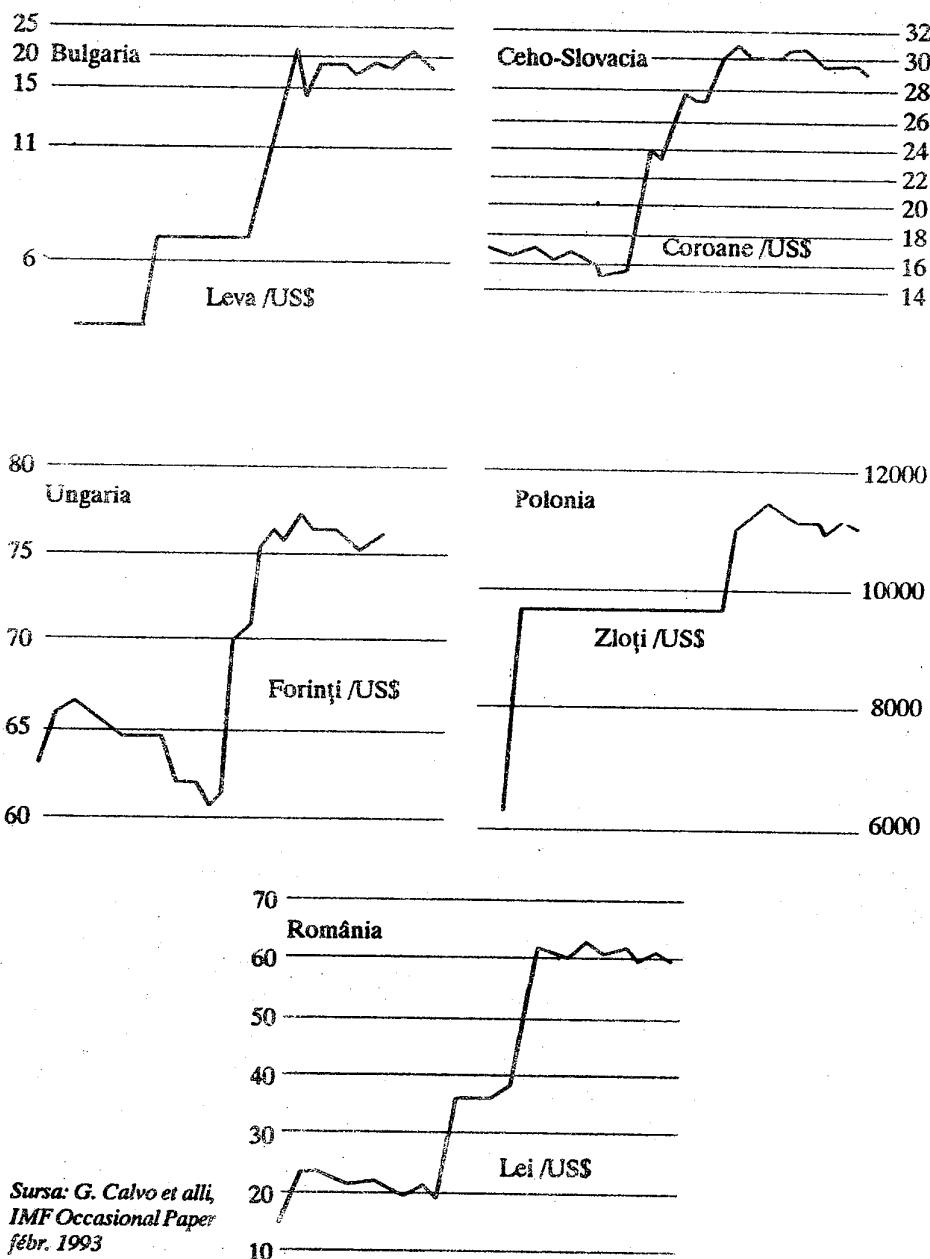
17. H. Bourguinat "Finance Internationale". P.U.F., 1992, p.586.

18. J.Ch.Asselain, "Transformation et ouverture des économies est européennes: Les enjeux de la fixation du taux de change".

19. J.Williamson (1991), "Transition opening of Eastern Europe", Washington: Institute for International Economics.

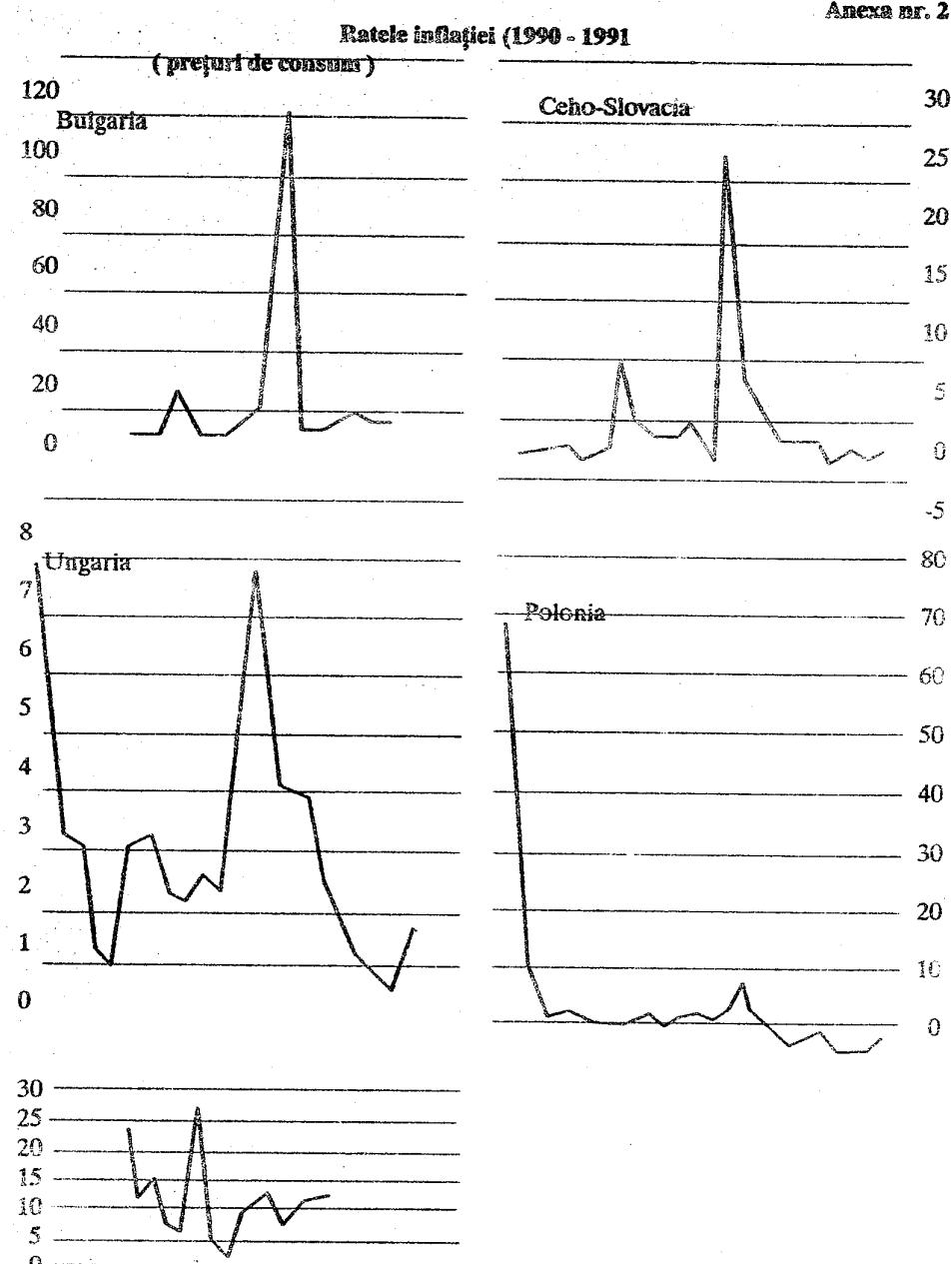
Anexa nr. 1

Evoluția ratelor de schimb nominale 1990 - 1991
(scără logaritmică)

Sursa: G. Calvo et alii,
IMF Occasional Paper
févr. 1993

Anexa nr. 2

Sursa: G. Calvo et alii, IMF
Occasional Paper febr. 1993